

Grau d'Estudis Àrabs i Hebreus

Treball de Fi de Grau

Curs 2020-2021

**Recepció de l'obra de Nawāl al-Saʿdāwī a
Occident i a Espanya**

Laia Franzi Revelles

Tutora: Margarita Castells Criballés

Barcelona, 17 de juny de 2021

RESUM

Les polítiques de localització influeixen en l'edició i posterior publicació de les obres estrangeres traduïdes. Aquest treball pretén analitzar quina ha sigut la recepció de la doctora i escriptora egípcia Nawāl al-Saʿdāwī i de les seves obres als Estats Units, Anglaterra i Espanya per veure quin paper hi han jugat les polítiques de localització. Seguint el recorregut de l'autora des dels seus inicis a Egipte fins al moment en què les seves obres apareixen en el mercat editorial internacional. L'explicació d'aquest recorregut està precedida d'una contextualització històrica i cultural, així com del moviment feminista egipci.

PARAULES CLAU: literatura, dones, feminisme, traducció, Nawāl al-Saʿdāwī.

ABSTRACT

The politics of location influence editing and the subsequent publication of translated foreign works. This dissertation aims to analyse the reception of the Egyptian doctor and writer Nawāl al-Saʿdāwī and her works in the United States, England, and Spain, and to see what role localisation policies have played. I will write about the author's journey from her early years in Egypt to the moment when her works appeared on the international publishing market. The explanation of this journey is preceded by a historical and cultural contextualisation, as well as an introduction to the Egyptian feminist movement.

KEY WORDS: literature, women, feminism, translation, Nawāl al-Saʿdāwī.

Índex

Introducció	3
1. Marc històric i cultural	6
2. Feminisme egipci	10
2.1. Inicis i precursors	10
2.2. Política i educació	11
2.3. Literatura escrita per dones	12
3. Biografia de Nawāl al-Saʿdāwī	13
4. La recepció de Nawāl al-Saʿdāwī als EUA	15
4.1. Nawāl al-Saʿdāwī a Egipte	19
5. La recepció de Nawāl al-Saʿdāwī a Espanya	20
5.1. Premsa i reconeixement	20
5.2. Publicacions a Espanya	22
Conclusions	27
Bibliografia	29
APÈNDIX	34

Introducció

Nawāl al-Saʿdāwī va ser una doctora egípcia i escriptora coneguda internacionalment per les seves obres de caràcter sociològic on tracta els abusos sexuals i socials que reben les dones des de la perspectiva femenina, però també com a doctora. Les seves obres van causar un gran impacte entre el públic europeu i estatunidenc gràcies a les traduccions que se'n van fer. L'impacte es va transformar en èxit i la popularitat d'al-Saʿdāwī va portar-la a fer un gran nombre d'entrevistes per a mitjans occidentals, fent així que les seves obres arribessin a altres països com Espanya.

Durant el curs 2019-2020 dins del temari d'una assignatura de literatura del Grau d'Estudis Àrabs i Hebreus hi apareixia un article titulat "Framing Nawal El Saadawi: Arab Feminism in a Transitional World" escrit per Amal Amireh i publicat l'any 2000. Amireh assenyala en aquest article la contraposició que existeix respecte a la idea del personatge de Nawal al-Saʿdāwī a occident i als països àrabs i planteja l'article al voltant del pes que tenen les polítiques de localització en l'àmbit editorial i, concretament, en les traduccions de llibres àrabs.

Des que l'autor acaba un llibre fins que aquest arriba al públic, el text passa per un llarg recorregut. Durant aquest recorregut tenen lloc una sèrie de circumstàncies que inevitablement modifiquen el text original. Aquestes modificacions afectaran el text però sobretot al paratext (títol, subtítol, portada, etc.). Les modificacions del paratext determinaran la percepció del lector o lectora que llegeixi el llibre. En aquestes modificacions hi tindran a veure motius com l'edat, el sexe, el context històric del moment de publicació i la localització de l'audiència que ha de comprar el llibre. Aquest últim motiu és el que respon a les polítiques de localització i cobra sentit en les traduccions. Les polítiques de localització fan que l'editorial entengui que els receptors del text tindran una idea preconcebuda d'un llibre estranger condicionada pel lloc en què viuen i d'on ve aquest text. Malauradament, en moltes ocasions aquesta idea acostuma a estar basada en prejudicis.

Les polítiques de localització van tenir un gran pes en la recepció de les obres d'al-Saʿdāwī a Anglaterra i als Estats Units. Arrel d'això l'objectiu d'aquest treball és analitzar quina va ser la rebuda que van tenir Nawāl al-Saʿdāwī i les seves obres a Espanya. En primer lloc, però, ha sigut necessari presentar el context històric i cultural d'Egipte i la història del feminisme egipci per tal d'entendre millor qui va ser Nawal al-

Saʿdāwī a Egipte i com se la coneix a l'estranger. També es presenten quins van ser els factors que van propiciar el 'salt' d'al-Saʿdāwī a occident i com van afectar les polítiques de localització a la recepció de la seva obra. Per últim, l'anàlisi de la seva recepció a Espanya se centra en l'estudi de la seva aparició a la premsa espanyola i catalana, de les seves publicacions traduïdes al castellà i al català (quines van ser, des de quin idioma han estat traduïdes, quina editorial les publica, etc.) i, finalment, de les portades escollides per a aquestes publicacions.

En aquest treball per a traduir noms propis, títols i paraules àrabs s'ha seguit de la transliteració dels caràcters àrabs que estableixen l'*Enciclopèdia Catalana* i l'Institut d'Estudis Catalans que correspon al quadre que s'adjunta a continuació:

Formes	Transliteració
ا	
ب	b
ت	t
ث	ṯ
ج	j
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ḏ
ر	r
ز	z
س	s
ش	š
ص	ṣ
ض	ḏ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ

غ	g
ف	f
ق	q
ك	k
ل	l
م	m
ن	n
ه	h
و	w
ي	y
ء أو ئ	`

1. Marc històric i cultural

Segons el discurs històric tradicional, encara vigent, la literatura àrab visqué el seu període de màxim esplendor a l'època del califat abbàssida (750-1258), durant els aproximadament cinc-cents anys que ara es consideren l'etapa "clàssica" per excel·lència de les belles lletres en llengua àrab. A la segona meitat del segle XIII, per tant, s'inicià l'estancament, la repetició mancada de brillantor i de vivesa dels models clàssics que, finalment, conduiria sense remei a una llarga decadència literària, sobretot en els segles en què la major part de territoris de l'imperi araboislàmic format al segle VIII passaren als dominis de l'Imperi Turc omà. Així fou almenys fins al segle XVIII quan, coincidint amb una altra decadència en progrés –la política i econòmica dels otomans– i a finals de la centúria, es començà a desencadenar el procés que menaria a la reacció per part de la cultura àrab, a canvis socials i polítics importants en el món àrab i, de retruc, a transformacions en profunditat dins l'àmbit literari.

No existeixin dates precises per a assenyalar el principis del moviment –a banda de la que molts manuals d'història a l'ús consideren, per convenció, una data clau en el seu esclat: 1798, any de la invasió napoleònica d'Egipte–, no coincidí en el temps en tots els països àrabs ni les causes foren les mateixes, però el fet és que produí arreu una sèrie de canvis substancials, evidents en tots els terrenys incloent el literari, i que, a tots els efectes, ara és conegut amb el nom de conjunt de al-Nahda (en àrab: "despertar" o "renéixer").

A Egipte, la presència europea i, sobretot, el mandat de Muḥammad `Alī (1805-1848) --que va impulsar nombroses reformes al país per combatre l'endarreriment tecnològic, cultural i social-- van ser importants per a l'inici del canvi. Però la *nahḍa* no hauria sigut possible sense el paper d'intel·lectuals –com ara Rifā'a al-Ṭaḥṭāwī-- que van creure en la possibilitat d'aquest canvi, i a aquest grup d'intel·lectuals entusiastes se'ls coneix com *al-ruwwād* ("els pioners") (Camera d'Afflitto 2020: 15-78).

Aquest moviment és important perquè ajuda a entendre tot el que vindrà després, en primer lloc en l'àmbit social però també amb importants conseqüències en el literari. Per impulsar la renovació de les societats, es va posar la vista en Europa, en algunes de les reformes polítiques que llavors hi tenien lloc. A Egipte es va implantar una reforma

educativa que allunyava el currículum educatiu de les mesquites i s'apropava a l'europeu, i que també preveia que els estudiants egipcis viatgessin a Europa per complementar la seva formació i millorar Egipte (Patel 2013: 159). Durant aquests anys, Muḥammad `Alī, amb el suport d'intel·lectuals egipcis, va crear la primera escola per a dones i va impulsar-ne l'accés a l'educació (Ruiz de Almodóvar 1989: 44-47). El contacte cultural amb Europa va fer que els egipcis tinguessin accés a altres literatures (francesa, anglesa i italiana) i comencessin a traduir novel·les a l'àrab. Els escriptors àrabs, que havien experimentat amb gèneres literaris àrabs antics com les *maqāmāt*, van trobar en les traduccions europees un estímul per a innovar en la seva producció literària (Camera d'Afflitto 2020: 52).

Durant la primera meitat del segle XX, el sistema polític egipci va començar a viure nombroses protestes sorgides del sentiment de malestar i rebuig del poble envers els seus governants i la presència britànica al seu país. Al 1928 va néixer l'organització dels Germans Musulmans¹, un moviment que va estendre's pels països àrabs, va influir en la producció literària i, entre els intel·lectuals, va donar peu a un debat entre modernitat i tradició que s'aniria polaritzant (Camera d'Afflitto 2020: 200-203).

La sensació d'inquietud entre el poble egipci es mantenia i al juliol de l'any 1952 va tenir lloc un cop d'estat per part del Comitè dels Oficials Lliures que va posar fi a la monarquia. Dos anys més tard, Gamāl `Abd al-Nāṣir iniciava el seu mandat que tenia per objectiu acabar amb la corrupció, i alliberar el país de l'ocupació estrangera i fer d'Egipte un país independent políticament i econòmicament (Martín Muñoz 1993: 8). Va establir un marc polític en què no hi tenien cabuda altres partits, però gràcies a les millores econòmiques, significatives pel país, i al seu carisma personal va assolir una gran popularitat dins i fora d'Egipte cosa que eclipsava el seu autoritarisme (Barreda 2015: 113). Durant el seu mandat va tenir conflictes amb els Germans Musulmans¹, però no va ser fins al 1967 quan, després de la pèrdua de la Guerra dels Sis Dies davant d'Israel, van començar a aflorar les debilitats internes del govern. Els ciutadans egipcis, i la població àrab en general, es van enfonsar moralment alhora que el discurs dels Germans Musulmans --que era l'única força política capaç d'enfrontar-se al govern-- augmentava al carrer (Martín Muñoz 1993: 10). Poc després es van iniciar al carrer manifestacions en

¹ Un moviment politico-religiós de caire islamista sorgit a Egipte l'any 1928, que es basa en la defensa d'un mode de vida el més semblant possible als temps dels inicis de l'islam, que va centrar la seva actuació en el rebuig de l'occidentalització cultural egípcia i el laïcisme polític. Aquest moviment es va estendre per altres països àrabs.

contra de Gamāl ʿAbd al-Nāṣir encapçalades per obrers i estudiants que reivindicaven llibertat i demanaven reformes en la política interna del règim. A les protestes se li va sumar el canvi de paper que va tenir Nāṣir en l'àmbit internacional: Egipte va prendre una posició favorable a aconseguir un acord amb Israel i en conseqüència, va trencar l'aliança comú àrab contra Israel (Barreda 2015: 197-205). L'any 1971 es produí la inesperada mort del president egipci i Muḥammad ʿAnwār al-Sādāt va convertir-se en el seu successor.

Durant aquests anys, en l'àmbit literari, alguns intel·lectuals van dipositar la seva esperança en el canvi i es van mostrar favorables a Naṣīr, com fou el cas de Yūsuf Idrīs. D'altres van mostrar certa inquietud i van optar pel silenci en la seva producció literària, com per exemple Nagīb Maḥfūz. Són habituals durant els anys cinquanta els relats breus que es publicaven en nombroses revistes literàries i polítiques del món àrab, també es va innovar en la temàtica dels gèneres de les novel·les, escrivint per exemple novel·les de ciència ficció (Camera d'Afflitto 2020: 342-390). Els successos que van tenir lloc durant els últims anys del règim de Naṣīr es van fer ressò en les novel·les i contes de l'època, més enllà dels de Maḥfūz i Idrīs, hi ha una generació més jove, anomenada "generació dels seixanta" i integrada per autors com Raḍwa ʿĀṣūr i Ṣunʿallāh Ibrāhīm, que se sentia decebuda i no tenia gaire esperança de cara al futur (Camera d'Afflitto 2020: 344). Alguns d'aquests autors serien empresonats anys més tard per desavinences amb el règim polític vigent.

ʿAnwār al-Sādāt havia de ser qui continués amb el llegat de Nāṣir, però lluny d'això, el seu mandat es va caracteritzar per la seva inclinació cap a un sistema autoritari, semiliberal i neocapitalista (Martín Muñoz 1993: 24). A l'any 1978, Sādāt va signar els Acords de Pau de Camp David amb Israel i els Estats Units, que feien que Egipte fos el primer país àrab en reconèixer Israel com a Estat. El poble àrab, així com el poble egipci, va veure-ho com un gest de deslleialtat i, a resultes d'aquest fet, Egipte va ser expulsat de la Lliga Àrab. D'altra banda, el suport als corrents islàmics –o islamistes-- va augmentar entre els egipcis (Martín Muñoz 2001: 24-33). Com a resposta, el president va manar l'empresonament d'un gran nombre de persones, molts d'ells intel·lectuals, per haver-se pronunciat contraris a la signatura dels Acords de Camp David. Entre ells, precisament, s'hi trobava la Dra. Nawāl al-Saʿdāwī qui va deixar testimoni de la seva experiència al

llibre *Memorias de la cárcel de mujeres*². El sis d'octubre de 1981, durant una desfilada commemorativa, el president Sādāt va morir assassinat per un grup de soldats que pertanyien al corrent islàmic radical (Barreda 2015: 378).

El seu successor va ser Muḥammad Ḥusnī Mubārak, viceprimer ministre del govern de Sādāt, va governar des de 1981 fins al 2011. Durant els primers vint anys del seu règim, va procurar treure Egipte de l'aïllament fent que tornés a ser admès a la Lliga Àrab. Va adoptar un to conciliador que li va permetre mantenir un equilibri entre les forces que li eren contràries, així com entre l'autocràcia i la seva tolerància (Barreda 2012: 41). Però amb el pas dels anys, el seu autoritarisme, la corrupció de les elits polítiques i l'augment de la bretxa de pobresa al país --que implicava l'empitjorament de les condicions de vida de gran part de la població--, juntament amb la conscienciació política de la gent jove --gràcies a les xarxes socials que faciliten l'accés a la informació i la comunicació-- van donar lloc a aixecaments populars que demanaven la sortida del poder de Mubārak (Barreda 2012: 149). Aleshores Nawāl al-Saḍdāwī tenia vuitanta anys, però va ser partícip de la revolta assistint cada dia a les manifestacions que tenien lloc a la plaça Taḥrīr, tal com va declarar a una entrevista "Estic feliç! Tinc 80 anys i soc tan feliç per l'experiència d'aquests dies... He somiat això! Poder participar en la revolució. Assisteixo a les revololtes al carrer, cada dia"³. Després de la dimissió forçada de Mubārak, va accedir al poder Muḥammad Mursī, del partit dels Germans Musulmans, però el seu mandat va arribar al final poc temps després degut a un cop d'estat de l'exèrcit que va proclamar president (*ra'is*)_Abdū al-Fatāḥ al-Sīsī, president del Consell Suprem de les Forces Armades (Mántaras 2013: 3).

Al llarg d'aquests darrers anys, per altra part, el panorama literari del món àrab ha patit un canvi radical i els territoris que abans eren centres d'irradiació cultural, amb capitals com ara el Caire i Beirut, han deixat de ser-ho per donar pas a Dubai, Kuwait i altres llocs del Golf com a capdavanters de l'actual activitat literària, per motius polítics i econòmics evidents. Els territoris de la península aràbiga, doncs, han cobrat importància dins el panorama cultural àrab i ara són llocs crucials per al seu futur. Aquest fet, de totes maneres, ha provocat l'empobriment cultural dels territoris que havien marcat l'inici de la *nahḍa*. El mercat editorial del Golf tendeix a centrar la producció al seu territori i

² Veure a la bibliografia secció d'obres de Nawāl al-Saḍdāwī p.31

³ <https://www.pikaramagazine.com/2011/02/nawal-el-saadawi-asisto-todos-los-dias-a-las-manifestaciones>

impedeix que altres països puguin tenir un nivell cultural alt a causa de la seva pobresa econòmica (Camera d'Afflitto 2020: 413-414).

2. Feminisme egipci

2.1. Inicis i precursors

La invasió francesa, el tarannà del govern de la dinastia de Muḥammad ʿAlī i tots els canvis que es produïren a partir del segle XIX fruit de l'embranzida de la *Nahḍa*, van fer replantejar les bases en què s'assentava la societat egípcia. Aquest replantejament global es concentrà, sobretot, en un propòsit: per canviar la societat calia canviar l'estatus de les dones. Alguns dels promotors de la transformació més destacats consideraven que alliberar la dona de les restriccions tradicionals era un pas necessari i primordial a l'hora de combatre l'endarreriment com a societat, el colonialisme i les forces internes contràries a les reformes (Ruiz de Almodóvar 1989: 47). Entre aquests promotors, hi havia intel·lectuals com Qāsim ʿAmīn, jurista egipci que, en aquest sentit, va publicar dos llibres fonamentals *Tahrir al-imar`a* (L'alliberament de la dona) el 1899 i *Al-imar`a al-jadīda* (La dona nova) el 1900. En aquestes obres, ʿAmīn justificava la necessitat de canviar la posició de les dones en el si de la societat egípcia i hi argumentava a favor. El seu ideal es podria resumir en el fet que sota la justícia moral a les dones se'ls ha de reconèixer la dignitat de tot ésser humà, se'ls ha d'atorgar tots els mitjans per a poder participar en la vida pública, se'ls ha de donar un lloc privilegiat en la societat per la importància del seu paper dins la cèl·lula familiar, ja que és l'educadora del futur de la nació (Ruiz de Almodóvar 1898: 47-58).

Quant a precursors del feminisme a Egipte, cal fer esment de Malak Ḥifnī Nāṣif va ser de les primeres a poder pronunciar-se sobre els drets de les dones al segle XIX. Nascuda al Caire, escriptora, mestra, conferenciant i reformadora social, era coneguda sota el pseudònim *Bāḥiṭat al-Bādiya* (la investigadora del desert). Tot i que no va comptar amb el mateix suport que tenia Qāsim ʿAmīn -per la seva condició d'home i d'intel·lectual- va ser ella qui va impulsar les bases de l'alliberament de les dones, es va centrar sobretot en l'educació, a la que s'hi va dedicar, i va escriure articles recopilats a la seva única obra *al-Nisā`iyyāt* (Assumptes femenins) publicat l'any 1910. Va ser una gran oradora, participava en conferències -segurament la primera dona a fer intervencions

públiques- però el seu activisme es va veure truncat per la seva sobtada mort l'any 1919. El cas de Malak Ḥifnī Nāṣif no és un cas aïllat, un exemple d'altres dones feministes és el de les escriptores libaneses Warda al-Yāzījī (1838-1924) i Zaynab Fawwāz (1846-1914) que van dedicar-se a la literatura, però també al feminisme i al periodisme (Camera d'Afflitto 238-240).

2.2. Política i educació

Tot aquest conjunt de factors i successos foren els que, a finals del segle XIX, establiren els fonaments del que seria el moviment feminista egipci modern. Huda Ša'arāwī -- pertanyent a l'aristocràcia egípcia-- va ser la líder, dirigent i representant del moviment feminista egipci durant la primera meitat del segle XX i fins a la seva mort. La seva actuació pública va ser essencial per al desenvolupament del feminisme egipci i àrab. Va treballar perquè el paper de les dones fos igual de decisiu que el dels homes en el camp de la lluita contra el colonialisme i va aconseguir mobilitzar un gran nombre de dones perquè assistissin a una manifestació per a reclamar la independència de Gran Bretanya (Ruiz de Almodóvar 1989: 102). L'any 1932 va fundar la Unió Feminista Egípcia que va posar el seu objectiu en donar assistència humanitària a les dones egípcies que ho necessitessin, i en elevar el nivell intel·lectual i moral de les dones de les classes més humils (Ruiz de Almodóvar 1898: 138). A escala internacional, va establir vincles amb associacions anàlogues d'altres països. En aquest aspecte, cal posar en relleu la seva associació amb dones palestines que a més a més de lluitar pel feminisme i la igualtat de gènere, lluitaven en contra del sionisme (Paradela 2015: 22).

Les egípcies, aleshores, començaven a fer sentir la seva presència en tots els sectors de la societat. L'educació de les dones, sens dubte, era una de les principals pedres de toc en el moment de generar canvis en la societat i en l'estatus de la dona al seu interior. La primera escola femenina, per cert, es va crear el 1832 durant el mandat de Muḥammad 'Alī. Era una escola per instruir a dones en la professió de llevadora, impulsada per un metge francès. Aquesta escola, però, no pot considerar-se igual a les escoles que s'obririen després tenint en compte el nivell d'educació que impartien. Entre els anys 1846 i 1849 es van obrir escoles primàries femenines privades, afavorint així les classes privilegiades de la societat. Dècades més tard es van començar a obrir les primeres escoles promogudes pel govern de manera que les classes més humils van poder començar a beneficiar-se'n. El problema es trobava en el moment immediatament posterior a la

graduació, quan les alumnes ja havien obtingut el títol d'educació primària, però no tenien cap sortida professional ni cap oportunitat de continuar amb la seva educació. Només les dones de classe alta tenien la possibilitat que les seves famílies les enviessin a l'estranger per completar la seva formació. Amb el pas del temps, i gràcies a les reivindicacions de les feministes, es va aconseguir que l'educació femenina fos la mateixa que s'impartia a les escoles masculines, i que l'ensenyança primària fos obligatòria per a les dones. Per fi, durant el curs acadèmic de l'any 1928-1929, un grup de tretze dones van aconseguir entrar a la Universitat com a alumnes oficials (Ruiz de Almodóvar 1989: 157-175).

2.3.Literatura escrita per dones

Als anys vint del segle passat, van sorgir una sèrie de salons literaris impulsats per dones, que esdevingueren llocs de fructífer intercanvi cultural i també foren sovintejats per homes. Per exemple, el saló patrocinat per la princesa Fāṭima Ismā`il al Caire, al que van assistir-hi Qāsim Amīn i Sa`ad Zaglūl⁴ (Camera d'Afflitto 2020: 242). Els anys següents, veurien aparèixer la producció literària femenina en el marc de la literatura àrab contemporània. Segons Camera d'Afflitto (2020: 254), la literatura pròpiament feminista va aparèixer a finals dels anys cinquanta gràcies a obres com *Anā aḥyā* (*Jo visc*) de l'escriptora libanesa Layla Ba`albakī. Ara bé, el terme "literatura feminista" no ha sigut ben rebut per moltes escriptores al llarg del temps, ja que el consideren un terme estigmatitzant per part de la crítica literària masculina. Latīfa al-Zayyāt va escriure "La crítica literària continua ignorant els assoliments de les escriptores àrabs, marginant el seu treball i situant-lo fora de context. L'expressió "literatura femenina", és a dir, la literatura escrita per dones, sempre comporta un intent de menyspreu. És una expressió en la que la crítica s'hi refereix a tot el que és parcial, limitat i subjectiu"⁵.

La mateixa Latīfa al-Zayyāt va ser una gran defensora de l'emancipació femenina. Va néixer l'any 1923 a Dumiyāt, un poble del Delta del Nil, va graduar-se en llengua i literatura angleses i va exercir com a professora a la Universitat del Caire. Des de jove, va col·laborar amb organitzacions d'esquerres per fer front a les injustícies del seu país,

⁴ Polític egipci líder del partit polític *Wafd*, va ocupar el càrrec de primer ministre l'any 1924.

⁵ Citat a Jacquemond, R. (2003) *Entre scribes et écrivains: le champ littéraire dans l'Égypte contemporaine*. Paris: Sindbad. p. 220.

va desenvolupar una extensa activitat en els camps polític, cultural i social d'Egipte, però el seu activisme la va dur a la presó en diverses ocasions (Saiz 2006: 268). L'any 1960 va publicar la seva primera novel·la *Al-bāb al-maftuḥ* (*La porta oberta*), que explica la vivència d'una jove, Layla, entre els anys 1946 i 1956 a Egipte. En el transcurs d'aquells anys el país va patir un gran canvi: protestes contra els britànics, cop d'estat dels Oficials Lliures, nacionalització del Canal de Suez,... La novel·la parla dels sentiments que despertaven en ella arran de la seva participació en les protestes populars que van tenir lloc durant aquesta dècada. Així, el testimoni de Layla ens permet observar la relació complexa entre nacionalisme i feminisme i, alhora, l'optimisme de la joventut durant els anys posteriors a la revolució. *Al-bāb al-maftuḥ* va ser rebuda molt favorablement per part de la crítica, local i àrab en general, en el moment de la seva publicació, Richard Jacquemond, especialista en literatura egípcia contemporània, ho explica així a *Entre scribes et écrivains: le champ littéraire dans l'Égypte contemporaine* explica "la primera novel·la d'una dona reconeguda per la crítica legítima, *La porta oberta*, és certament reconeguda per les seves qualitats artístiques, però també, i potser sobretot, perquè trenca amb l'escriptura femenina tradicionalment centrada en l'esfera privada" (Jacquemond 2003: 221).

Més enllà dels èxits assolits durant aquesta època gràcies a les lluites col·lectives i al lideratge de figures feministes com les que hem esmentat en aquest apartat, el context sociopolític de molts països àrabs –i, entre ells, Egipte-- no ha afavorit gaire l'emancipació definitiva de la dona al llarg dels anys, ni tampoc en l'actualitat. Per això, val la pena no deixar d'explicar i de valorar els actes d'aquestes pioneres que, tot i tenir molt en contra, van aconseguir millorar l'estatus de les dones dins la societat egípcia, van assolir drets fonamentals, van aconseguir una formació sòlida en els estudis i van lluitar per a poder participar en la vida pública... Sense elles, ben segur que no haurien estat possibles els moviments feministes posteriors.

3. Biografia de Nawāl al-Sa'dāwī

Nawal al-Sa'dawi va néixer l'any 1931 a Kafr Tahla, un poble petit situat al baix Egipte, al nord del Caire. De família benestant, però d'origen rural, el seu pare es va llicenciar a la Universitat d'*al-Azhar* i va ser funcionari del Ministeri d'Educació. La seva mare venia d'una família de classe alta i va suposar una gran influència per a al-Sa'dawi, tal com

explica en una de les seves obres autobiogràfiques *La hija del Isis*. A l'edat de nou anys va matricular-se a una escola anglesa, va poder rebre una bona educació i explica que va haver d'insistir per poder continuar amb l'educació secundària. Quan va acabar-la, va poder accedir a l'escola de medicina l'any 1948. Tot i això, al-Sa`dawi va expressar en més d'una ocasió que la seva predilecció des de sempre havien estat les lletres i la literatura (Al-Sa`dawi 2003:290).

Va treballar com a metgessa a l'entorn rural d'Egipte i va viure de ben a prop els problemes de salut que patien les dones en l'àmbit agrari. Això va fer-la conscient del desconeixement i les males praxis que es cometien a l'hora de tractar la sexualitat femenina, tal com, més tard, es veurà reflectit en les seves obres. En relació a la seva carrera com a metgessa, va exercir com a Directora General de Sanitat des de l'any 1957 fins al 1972, any en què va ser destituïda del càrrec a causa de la publicació del seu llibre *Al-Mar`a wa al-jins (La dona i el sexe)*. Va ser Secretària General Adjunta de l'Associació Mèdica d'Egipte i va participar en un estudi sobre dones i neurosi a la Facultat de Medicina de la Universitat d'Ain Shams, participació que va influir particularment en la publicació del seu llibre *Al-Mar`a wa al-šira` al-nafsī (La dona i el conflicte psicològic)*. Des de l'any 1980 fins al 1989, va ser assessora de les Nacions Unides en el marc del programa "Dones a l'Àfrica i a l'Orient Mitjà" (Aboussi 2016: 203-204).

Després de ser empresonada, juntament amb un gran nombre d'intel·lectuals, per la policia de Sādāt, Al-Sa`dāwī va continuar sent perseguida per les autoritats. En una ocasió, la policia es va presentar a casa seva per a informar-la que, des d'aquell moment, uns guàrdies armats l'escortarien. Al-Sa`dāwī va viure aquesta situació amb molta angoixa i, a principis dels anys 90, va decidir acceptar una plaça de professora a la Universitat de Duke de Carolina del Nord i es va exiliar als EUA (Aboussi 2016: 220-222). Durant la seva estada als Estats Units, va treballar impartint classes a diferents universitats americanes fins que, l'any 1996, va decidir tornar a viure a Egipte (Al-Sa`dāwī 2002: 349). Els primers anys de la dècada dels dos mil, mentre vivia a Egipte, va ser acusada d'apostasia en dues ocasions diferents, ambdues per declaracions públiques que havia fet respecte a la seva opinió sobre l'islam. El segon cop, el denunciador va ser la Universitat d'al-`Azhar, ambdós casos es van fer públics i van arribar als jutjats, tot i que Nawal al-Sa`dawi va quedar resultar absoluta de tots els càrrecs. Durant l'any 2011, va participar activament en les manifestacions que tingueren lloc a la Plaça Tahrir, tal com

manifestava en les entrevistes concedides a diversos mitjans d'informació (Aboussi 2016: 226). Va morir el 21 de març de 2021 a l'edat de 89 anys i a la terra que l'havia vist néixer, i del luctuós esdeveniment se'n va fer eco la premsa mundial, incloent l'espanyola⁶.

4.La recepció de Nawāl al-Sa'dāwī als EUA

Anys abans de marxar a viure fora d'Egipte, tal com hem vist, Nawāl havia sortit del país per anar a impartir conferències, i havia treballat per a l'Organització de les Nacions Unides en el programa "Dones Africanes". Mentrestant, la seva popularitat internacional havia anat creixent. La polèmica que suscitaven les seves obres al món àrab va arribar a Occident a la dècada dels vuitanta, moment en què els estudis sobre les dones i els estudis postcoloniais i multiculturals començaven a adquirir una presència important a les institucions acadèmiques. Paral·lelament, va començar a concedir entrevistes a mitjans anglesos i estatunidencs, fet que la donava a conèixer al públic occidental i li anava procurant la fama de la que acabaria gaudint (Amireh 2000:219). A la mateixa dècada, la popularitat que va obtenir l'escriptor egipci Naguib Mahfuz, com a guanyador del premi Nobel de Literatura l'any 1988, també va afavorir l'atenció que els mitjans occidentals van dispensar-li.

Amb tot, cal que analitzar de quina manera va arribar al-Sa'dawi al públic occidental, per tal d'entendre com es va començar a construir la seva imatge a occident. Amireh assenyala que, en el procés de popularització de Nawāl al-Sa'dāwī, dos esdeveniments internacionals hi foren claus: la ja esmentada "Dècada Internacional de la Dona" patrocinada per l'ONU i la revolució iraniana. L'ONU va voler centrar-se en les dones africanes, i va ressaltar com a interès primordial la mutilació genital femenina. Aquest tema es va tractar en la conferència de Copenhague l'any 1980, la premsa americana se'n va fer ressò i el va vincular especialment a la lluita contra aquesta pràctica que menava Nawāl al-Sa'dāwī. Tot i que ella va parlar d'altres temes, com ara l'educació o la salut, es va posar l'èmfasi en la clitoridectomia, que la mateixa autora havia patit tal com narra en el seu llibre *Al-Wajh al-ʿarī lil-mar`a al-ʿarabīyya* (Amireh 2000: 220). En

⁶ <https://elpais.com/cultura/2021-03-21/muere-la-escritora-feminista-nawal-el-saadawi.html>

una entrevista posterior, ella mateixa va criticar el fet que les feministes occidentals se centressin en temes de sexualitat i lluita contra el patriarcat mentre deixàven en segon pla temes com el colonialisme i les seves conseqüències en relació a les dones de l'aleshores anomenat "Tercer Món". Així mateix, expressà el seu rebuig quant a l'ús de la clitoridectomia com a signe diferencial entre les dones orientals i occidentals, i afegí que, en lloc de remarcar les diferències, cal apostar per les semblances que uneixen unes i altres: "Totes les dones estan circumcidades sinó físicament, ho estan psicològicament i educativament"⁷. Pel que fa a la revolució iraniana, l'arribada d'un govern islàmic va suposar una amenaça pels interessos polítics i econòmics dels governs occidentals als països orientals i la publicació en anglès del llibre *Al-Wajh al-ʿārī lil-marʿa al-ʿarabīyya* (*El rostre nu de la dona àrab*), traduït a l'anglès com *The Hidden Face of Eve* (*La cara oculta d'Eva*) va despertar l'atenció del públic occidental que havia començat a sentir hostilitat respecte a l'islam (Amireh 2000: 221).

Respecte a la recepció de la producció de Nawāl al-Saʿdāwī a Anglaterra o als Estats Units, en principi solia passar una dècada –a vegades fins i tot dues—entre la publicació en àrab i la traducció a l'anglès. Però amb el pas del temps, i amb l'augment de la popularitat de l'autora a occident, el ritme de traduccions de les seves obres es va anar accelerant: es va anar escurçant el temps de publicació entre original i traducció, i fins i tot, arribà el moment en què original i traducció es publicaven simultàniament (Amireh 2000: 221). També és interessant observar que, de bon primer, les editorials angleses que publicaven les obres de Nawāl eren editorials petites i de caràcter activista, com ara l'editorial londinenca independent Zed Books. Més endavant, a mesura que augmentava la popularitat de l'autora, les seves obres s'anaven afegint als catàlegs d'editorials tan solvents com l'editorial associada a la Universitat de Califòrnia: University California Press.

Al pròleg de la primera edició anglesa de *The Hidden Face of Eve* -que no apareix en l'original àrab- Nawāl es mostra a favor de la revolució iraniana, i també adopta un discurs en defensa del feminisme àrab. Aquesta postura ens mostra una autora conscient d'adreçar-se a un públic occidental, diferent d'aquell al qui s'adreça la versió original en àrab. Les reaccions de la crítica anglesa, però, van ser desfavorables i força crítiques amb al-Saʿdāwī, especialment amb la introducció. Aquesta reacció a la primera edició anglesa

⁷Sarah Graham-Brown "Arab Women and Western Feminism: An Interview with Nawal El Saadawi" (1980). *Race and Class* 22(2):175-182.

va afectar les edicions següents, tal com prova Amireh (2000:223) comparant-la amb la primera edició americana. En primer lloc, la defensa de la revolució iraniana desapareix de la introducció, cosa que podria explicar-se atenent a un desencís personal, ja que havia passat prou temps des de l'esdeveniment. Ara bé, també desapareix el discurs antiimperialista i, tot i que l'autora continua defenent l'islam dels prejudicis occidentals, adopta un to més conciliador. En certa manera, es pot dir que va ajustar el seu discurs a les concepcions sobre el món àrab que esperava l'audiència americana.

Deixant de banda les diferències entre les edicions anglesa i americana, si comparem una i l'altra amb l'original en àrab, podem observar canvis més específics tant en la forma com en el contingut. Per començar, el títol original en àrab és *Al-Wajh al-ʿārī lil-marʿa al-ʿarabīyya*, que traduït literalment seria: “La cara nua de la dona àrab”, però a l'edició anglesa llegim *The Hidden Face of Eve*, que vol dir “La cara oculta d'Eva”. Com indica Amireh “El títol nou també sembla convidar al lector de parla anglesa a experimentar el llibre com una ullada rere el vel. Mentre que el títol literal en àrab [...] emfatitza la descoberta del rostre, una metàfora adequada a l'objectiu polític del llibre [...] el títol en anglès posa en primer pla el rostre cobert. Fent ús d'una de les metàfores principals, i més estancades, del discurs occidental hegemònic sobre les dones àrabs i musulmanes[...].” (Amireh 2000: 226).

Si aquesta decisió de modificar el títol ja indica un canvi en la intenció del llibre -que més que parlar de la dona àrab sembla voler confirmar els prejudicis dels lectors occidentals- també ho fan els fragments suprimits i afegits a les edicions angloparlants respecte a l'edició en àrab. De l'edició anglesa, desapareixen dos capítols sencers que parlen de l'explotació de la dona i fan una crítica al capitalisme. També s'eliminen fragments on al-Saʿdāwī afirma que les dones àrabs estan per davant de les americanes i europees en aspectes com la igualtat de sexes i celebra els avenços que han fet. A l'edició anglesa s'afegeix un capítol -inexistent en l'edició àrab- que es titula “L'avi amb mals modals”, i també un altre que es titula “La circumcisió de les noies”. Si bé és cert que al-Saʿdāwī parla del moment en què li van practicar una clitoridectomia en la versió àrab, mai ho fa en un capítol sencer ni amb un relat tan extens. Aquest capítol de la versió anglesa s'ha afegit a partir d'un fragment d'un capítol d'un altre dels seus llibres *Al-marʿa wa al-Siraʿ anafsi*, un capítol que, a banda de la clitoridectomia, tracta molts altres aspectes de la vida de les dones i les dificultats amb les quals es troben. D'altra banda, tampoc es pot passar per alt l'ordre dels capítols que es tria en les dues versions anglesa

i americana: mentre que, a l'edició àrab, els capítols en què es parla sobre sexualitat es troben a la tercera meitat, a les edicions en anglès es col·loquen al principi.

Tots aquests canvis van adreçats en la mateixa direcció: satisfer les expectatives de l'audiència occidental -que és la que ha de comprar el llibre, a Anglaterra i als EUA- però no deixa de sorprendre que un llibre escrit per a donar veu a la història de les dones àrabs i en certa manera descobrir-les, acabi sent tot el contrari: un llibre que perpetua els prejudicis occidentals sobre de les dones àrabs i musulmanes.

Les ressenyes que van fer els crítics literaris americans giraven al voltant de l'ablació de clítoris i el fonamentalisme islàmic, mostrant a Nawāl al-Saʿdāwī com a víctima i autoritat feminista alhora (Amireh 2000: 227). N'és un exemple la ressenya que en va fer Vivian Gornick l'any 1982 al *New York Times*, que va titular “Sobre la meitat mutilada”. En ella, es referia al llibre com a un llibre curiós escrit per a un país que necessita una educació sobre la idea de la igualtat per a les dones. A més a més, parla d'al-Saʿdāwī com a víctima per la seva clitoridectomia i per al seu empresonament que -afegeix- va ser a causa de parlar sobre els tabús sexuals. Aquí Gornick va cometre l'error de no haver-se documentat suficientment sobre el context polític egipci, ja que el motiu de l'empresonament d'al-Saʿdāwī, per part de Sadat, va ser la seva postura pública contrària als acords de Camp David, i també ignorava que l'escriptora no va ser l'única que va ser empresonada: juntament amb ella, hi hagué un gran nombre d'intel·lectuals que van ser empresonats pel mateix motiu.

En entrevistes recents, encara podem observar com es continua presentant a Nawāl al-Saʿdāwī sota els mateixos conceptes. N'és un exemple una entrevista que va fer per al diari anglès *The Guardian* l'any 2015⁸. Ja en el subtítol, podem veure com se l'anomena “La veu del feminisme egipci”, és a dir, se li atorga, a Nawāl, el càrrec de representant del feminisme egipci, com si fos l'única, però en realitat se li està donant el paper de portaveu del feminisme egipci perquè -com hem vist amb les crítiques a les seves obres- ha sigut l'única dona que ha encaixat amb la concepció occidental de la dona àrab. Si ens endinsem en la notícia, veiem com la periodista Rachel Cooke diu que: “Tothom vol saber la seva opinió sobre l'Isis i les noies radicalitzades, el vel, i els atemptats de Charlie Hebdo”. L'opinió d'al-Saʿdāwī sobre aquests temes pot ser interessant, però l'afany per

⁸ <https://www.theguardian.com/books/2015/oct/11/nawal-el-saadawi-interview-do-you-feel-you-are-liberated-not>

tenir-la sembla mantenir la imatge de Nawāl al-Saʿdāwī com a única opinió vàlida provinent dels països àrabs. Més endavant, veiem com repeteix el mateix error que va cometre Gornik trenta-tres anys enrere dient que va ser empresonada per les seves publicacions, afirmant que era “inevitable que algun dia vinguessin a buscar-la i finalment van fer-ho”. Cap al final de la notícia apareix una foto de Nawāl al-Saʿdāwī, de petita, amb els seus germans. Més enllà de donar aquesta informació, Cooke opta per dir, al peu de foto, que al-Saʿdāwī té set anys en aquella imatge, i que li van practicar la mutilació genital femenina a l’edat de sis anys; per tant, el lector sap que la nena que veu a la imatge ha sigut circumcidada. Sembla voler despertar, altre cop -com així fa part de la premsa i de la crítica literària europea i americana- la imatge dual que assenyalava Amireh de Nawāl al-Saʿdāwī: com a víctima i, alhora, com a màxima –i única-- representant del feminisme àrab.

4.1. Nawāl al-Saʿdāwī a Egipte

Les publicacions de Nawāl al-Saʿdāwī apareixen a Egipte a finals dels anys seixanta, punt d’inflexió per al país després de la derrota davant d’Israel. Els joves i els intel·lectuals adopten un esperit crític que dona fruit --en part-- en el context d’una determinada producció literària. Al-Saʿdāwī és part d’aquesta generació, sens dubte. La seva escriptura, els temes que tracta i la manera en què ho fa no és un cas aïllat dins del món àrab; tampoc ho és com a dona àrab que escriu, hi ha altres escriptores egípcies -i àrabs- contemporànies a ella que escriuen novel·les i també sobre el fet de ser dona, com hem pogut observar anteriorment en el cas de Latīfa al-Zayyāt.

Des d’occident, els seus llibres han estat catalogats sota etiquetes com ara la de “dones escriptores”, “literatura postcolonial” (africana i oriental) o “teoria feminista”, entre d’altres. Nawāl al-Saʿdāwī acostuma a ser l’única escriptora àrab que apareix en antologies -no especialitzades en escriptors del món àrab- i és l’única escriptora àrab que apareix en l’obra bibliogràfica *Feminist Companion to Literature in English: Women Writers from the Middle Ages to the Present*⁹ (Amireh 2000: 218). Però si ens endinsem en els estudis literaris produïts a Egipte, veurem que la consideració –i la opinió-- que es té sobre l’obra de Nawāl al-Saʿdāwī, en el seu país d’origen i en el món àrab, dista força de la que s’expressa en països estrangers. En contraposició a Latīfa al-Zayyāt, i a la seva

⁹ Blain, V., Clements, P., Grundy, I. (1990) *Feminist Companion to Literature in English: Women Writers from the Middle Ages to the Present*. Yale University Press.

novel·la *Al-Bāb al-maftūh*, novel·la que parla de l'accés de les dones a l'espai públic durant la lluita nacional egípcia dels anys quaranta i cinquanta (Jaquemond 2003: 221), les novel·les autobiogràfiques d'al-Sa'dāwī (*Memòries d'una doctora* i *ʿAwraqī ḥayatī* (*Els meus papers la meua vida*)) mostren una cara més individual, no hi apareix gaire context polític -per no dir gens- i la col·loquen a ella mateixa com a heroïna que aconsegueix trencar els rols establerts per a les dones. Aquest individualisme ha estat sovint criticat des del món literari àrab: se l'acusa d'haver participat en la fabricació del seu propi mite, és a dir, "l'escriptora feminista àrab", per excel·lència, aclamada internacionalment (Jaquemond 2003: 222), i contribuint, així, a invisibilitzar-ne d'altres.

Amb posterioritat a l'èxit obtingut amb les seves obres d'assaig, Nawāl va centrar-se en la seva faceta com a novel·lista, qualitat que per molt que ella s'hi hagi esforçat, se li ha negat sempre des de la crítica literària àrab. Si bé és cert que *Dona al punt zero* és una novel·la molt aclamada per la crítica –i potser la seva obra més popular--, no hem de descuidar el fet que això es deu al pes de veracitat que se li ha donat a la història que explica i no pas per al valor intrínsec de l'obra (Jaquemond 2003: 224). I, sorprenentment, si s'analitzen els personatges femenins de les novel·les d'al-Sa'dāwī, s'observa que el que pretén ser una narració feminista acaba corresponent a un discurs patriarcal a la inversa. Així ho explica Nadjé Sadig al-Ali "Les obres literàries de Nawāl al-Sa'dāwī representen una inversió completa de l'ordre patriarcal dominant. Destruïx els estereotips i valors dominants creant personatges femenins que lluiten fins a la mort per alliberar-se de les normes i dels valors socialment imposats, però el seu "discurs a la inversa" es tanca en un paradigma d'oposicions binàries home/dona, cos/ànima, actiu/passiu que són, de fet, pròpies de l'ordre patriarcal"¹⁰.

5.La recepció de Nawāl al-Sa'dāwī a Espanya

5.1.Prensa i reconeixement

Nawāl al-Sa'dāwī comença a aparèixer a la premsa espanyola a mitjans dels anys vuitanta, a diaris com *El País* i el *Periódico*, molt discretament en fragments molt petits referint-se a ella com "l'escriptora feminista". L'any 1990 es va celebrar a Barcelona la fira del

¹⁰ SADIG AL-ALI, Nadjé (1994) *Gender Writing/Writing Gender. The Representation of Women in a Selection of Modern Egyptian Literature*, El Caire: AUC Press p. 115.

Llibre Feminista, aquest esdeveniment va comptar amb molta presència internacional, al diari *El País* es va publicar un article on anunciava l'assistència de l'escriptora Nawāl al-Saʿdāwī juntament amb la de Fāṭima Mernīsi.

Vuit anys més tard, trobem la primera entrevista que se li fa a un diari espanyol, en aquest cas *La Vanguardia*, el motiu de l'entrevista és la publicació de la seva novel·la *La dona que buscava* traduïda al català i al castellà. Se la presenta com “la principal veu femenina de les lletres àrabs”, seguint els passos de la premsa anglesa i estatunidenca. A l'entrevista parla del seu llibre, de temes que afecten la dona i finalment llança un missatge aclaridor, en contra dels Estats Units, on diu que “les dones no són lliures ni als EUA ni enlloc, el sistema patriarcal no és exclusiu dels àrabs”. No són novetat aquests tipus de declaracions per part d'al-Saʿdāwī, però cal cridar l'atenció en el fet que, potser, afirmacions com aquesta van anar desapareixent de la premsa anglesa perquè no encaixaven amb la imatge que es volia mostrar d'ella als Estats Units.

L'any 2002 es publica un article que parla del conflicte que va viure a Egipte en ser acusada d'apostasia. Va ser un fet que va tenir lloc quan al-Saʿdāwī era coneguda a l'estranger i va ser una notícia que va tenir ressò internacional. Altra vegada, però sembla que la premsa occidental utilitza aquest fet per remarcar l'endarreriment dels països àrabs, el periodista Xavier Ayén destaca els suports que va rebre al-Saʿdāwī de personalitats com Isabel Allende o Ian McEwan, i a l'explicar el succés fa servir expressions com “el diari que va atiar la ira islàmica contra ella”. També en aquesta entrevista llança un missatge anticapitalista en contra dels Estats Units.

L'any següent la Generalitat de Catalunya va atorgar-li el XV Premi Catalunya. La notícia explica el fet i cita les declaracions del jurat explicant el motiu del premi a l'escriptora, el jurat la valora com “la dona àrab que més ha lluitat per la llibertat femenina, la justícia social i la democratització de la societat musulmana” i afegeixen “al-Saʿdāwī ha fet sortir la dona àrab de la invisibilitat en una societat tradicionalment patriarcal i masclista i fortament marcada per la religió islàmica”. És curiós, que després d'aquestes declaracions de Baltasar Porcel, president delegat del jurat del premi, la periodista María Asunción Guardia puntualitzi –intencionadament o no, no ho sabem— que al-Saʿdāwī és la segona dona en rebre aquest premi. Per tant, si més no, és irònic que –tot i que no podem jutjar el passat des de la perspectiva feminista actual— el discurs amb intenció feminista en favor de l'alliberament de la dona àrab que pronuncia Porcel

queda desmuntat en l'actuació del jurat del premi que de quinze edicions només han estat premiades dues dones.

Finalment entre el 2011 i el 2015 trobem dues entrevistes que se li van fer a Nawāl al-Saʿdāwī, la primera amb motiu de la revolta a Egipte i la segona amb motiu d'una visita de l'escriptora a Espanya. Ambdues utilitzen titulars referents a les dones i l'opressió, el primer, tot i que l'entrevista s'encamina cap a l'actualitat política egípcia diu “La mujer no puede liberarse bajo ninguna religión”, en canvi la publicació del 2015 aposta per un titular més fort “Las mujeres occidentales que se ponen el velo son estúpidas”. Mentre que la primera entrevista se centra en el futur d'Egipte on al-Saʿdāwī es mostra esperançada davant d'un canvi, la segona s'enfoca en els temes que habitualment tracta al-Saʿdāwī a les entrevistes: dona, hijab i mutilació genital femenina.

Des de l'any 2017 l'observatori de la islamofòbia fa informes anuals sobre la islamofòbia als mitjans de comunicació. La intenció de la premsa per disminuir el discurs islamòfob podem dir que és bastant recent i aquestes notícies són d'alguns anys enrere, tot i això en aquest recull de notícies s'observa com és habitual que l'elogi de la figura de Nawāl al-Saʿdāwī vagi seguit d'algun comentari islamòfob, racista que vol mostrar la superioritat moral d'occident respecte als països àrabs. Inclús a vegades veiem com intentant enaltir el feminisme els entrevistadors acaben pronunciant missatges discriminatoris envers les dones àrabs o musulmanes. Respecte al discurs d'al-Saʿdāwī, s'observa com el missatge anticapitalista discret que apareix a les primeres entrevistes –i que ja havia desaparegut en les publicacions i entrevistes angleses i americanes— també desapareix –o en minva la intensitat-- de les espanyoles, ja sigui per decisió de la mateixa autora o perquè és un discurs que ja no interessa transmetre.

5.2.Publicacions a Espanya

A Espanya han estat publicades onze de les seves obres en un total de vint-i-dues publicacions, onze d'elles reedicions. D'entre les vint-i-dues quatre han sigut publicades en català i dinou en castellà. La primera publicació es produeix l'any 1989 de la mà de l'editorial Ediciones Tat, es tracta de l'obra *Mujer en punto cero*, és traduïda de l'àrab per Patrocinio López Herrada i apareix dins la col·lecció “Al-Nahda. Serie Minor”, tant com perquè es tradueix de l'àrab –fet que, malauradament, com veurem no es torna a repetir en la resta d'obres publicades a Espanya— com pel nom de la col·lecció, podem deduir que es tracta d'una publicació dins d'un àmbit especialitzat. Entre l'any de publicació de la versió en àrab i l'espanyola hi ha setze anys, entremig trobem la traducció a l'anglès

publicada l'any 1985 per l'editorial Zed Books, Nawal al-Sa'dāwī ja comptava amb reconeixement internacional i segurament la publicació d'aquesta obra sigui fruit de l'interès que va despertar l'escriptora al món anglosaxó.

Dins la col·lecció “Las femineras” de l'editorial Horas y horas, apareixen dos títols d'al-Sa'dāwī: *La cara desnuda de la mujer árabe* i *Mujer en punto cero*. La primera es publica l'any 1991 i es tracta d'una traducció de la versió anglesa. La segona es publica el 1994 i tot i haver estat traduïda de l'àrab cinc anys enrere, s'opta per traduir aquesta nova versió de l'anglès. A la col·lecció “Las femineras” apareixen altres autores com Cherie Maraga, poeta estatunidenca d'origen mexicà, i Guadalupe Urbina, cantautora nascuda a Costa Rica, veiem com la col·lecció està enfocada en un feminisme anticapitalista.

Durant els anys noranta es continuen publicant els seus títols al castellà en editorials com Seix Barral o Herder, Horas y horas continua aposant per l'escriptora, ara ja sense incloure-la a cap col·lecció en concret. L'any 1998 es publica la primera traducció en català, es tracta de la novel·la *La dona que buscava* i la publica l'editorial Proa, ho fa dins d'una col·lecció molt extensa que rep el nom d'”A tot vent”, és una col·lecció destinada a englobar títols en català, tant escrits en català com traduïts. El mateix títol al castellà es va publicar per l'Editorial Martínez—que formava part del Grupo Planeta des de l'any 1992—també coincideixen en publicar-ne un altre, però l'Editorial Martínez opta per canviar-ne el nom i el titulen *Las lágrimas de Hamida* l'any 1999. Mentre que a l'editorial Proa el publiquen sota el títol *La cançó circular*. Totes les traduccions esmentades van ser traduïdes de l'anglès.

L'any 2000 Planeta DeAgostini llança una col·lecció anomenada “Escritoras de hoy” que engloba seixanta-dos títols escrits per autores, entre elles s'hi troba Doris Lessing, guanyadora del Premi Nobel de Literatura l'any 2007. De Nawal al-Sa'dāwī publiquen la novel·la *La mujer que buscaba*, traduïda de l'anglès novament. Com he dit al principi, la traducció de l'àrab de les novel·les d'al-Sa'dāwī publicades a Espanya no es torna a repetir a excepció del pròleg de l'edició publicada el 2017 de *Dona al punt zero* traduït per Marga Castells, la novel·la, però és una traducció de l'anglès.

Durant la primera dècada dels dos mil es publiquen les obres autobiogràfiques de l'autora, que s'havien traduït a mitjans dels anys noranta a l'anglès. Entre elles hi trobem *Memorias de una jovent doctora*, publicada el 2005 per l'editorial Lumen, la mateixa obra

en català es va publicar un any després a Edicions de l'Albí, a *La hija del isis*, publicada per Ediciones del Bronce i reeditada el 2008. Les publicacions, també ho fa l'extensa producció de l'escriptora que publica la seva última novel·la *Zayna* l'any 2009.

Però l'any 2017 es publiquen dues reedicions, una en català de la novel·la *Dona al punt zero* i l'altra és una edició de *La cara desnuda de la mujer árabe*, que publica Horas y horas l'any 1991, però aquesta vegada rep el títol de *La cara oculta de Eva: la mujer en los países árabes*. És només quan s'obre el llibre que es pot identificar que es tracta de la mateixa obra, ja que l'índex es manté igual. Els canvis en el cos del llibre els trobem en un nou pròleg i epíleg que al-Saḏāwī ha escrit per aquesta nova edició en concret. Però crida notablement l'atenció els canvis escollits respecte a l'exterior del llibre: concretament la portada¹¹. Mentre que l'edició de l'editorial Horas y horas¹² hi apareix un dibuix com d'una mena de flor en negre sobre un fons rosa –seguint l'estil de la resta de portades de la mateixa col·lecció—la de Kailas mostra una imatge del rostre d'una dona a la qual només se li veuen els ulls perquè el seu rostre està cobert per un *niqāb* de color negre, porta els ulls notablement pintats per intensificar la mirada de la dona i el fons és lila. El títol apareix en lletres majúscules de color blanc, per marcar un contrast amb el negre del *niqāb*, ja que hi apareix damunt fragmentat en tres parts: “La cara” que apareix a la part del front, “oculta” a sota dels ulls i “de Eva” més o menys a la zona de la boca i la barbeta. A sota del títol, encara sobre el *niqāb*, però fora del rostre hi apareix el subtítol que és: “La mujer en los países árabes”. Al marge inferior esquerra hi ha el nom de l'autora i a sota, una cita del diari *El País* “La principal feminista árabe y la primera en denunciar en sus libros la mutilación de las mujeres”. Aquest tipus de cites poden aparèixer a les faixes dels llibres, a la contraportada o a l'interior del llibre, per tant és significatiu que l'editorial hagi decidit posar-la a la portada, encara que sigui en un marge inferior.

Si la nova elecció del títol ja ens indicava que aquesta edició seguiria el camí de l'edició anglesa de *The Hidden Face of Eve* que comentava Amireh, la portada ens ho deixa clar. L'elecció del *niqāb* juntament amb la col·locació del títol deixa clara la intenció de provocar en el lector la sensació que amb aquest llibre ‘descobrirà’ el rostre vertader de la dona àrab, reforçant novament la concepció occidental respecte al dona àrab. Si comparem la portada d'aquesta edició espanyola i amb les tres edicions publicades per

¹¹ Veure a l'Apèndix p.35 portada n°14.

¹² Portada n° 13

l'editorial anglesa Bloomsbury Publishing, veurem que potser la que més s'hi assembla és la portada de l'edició del 2006¹³, on també apareix una dona amb un *niqāb*, tot i que la portada queda englobada per un halo de misteri que aporta la foscor del color triat. La imatge escollida per l'edició de 1984¹⁴ no respon a l'ideal orientalista, i la darrera edició, publicada el 2016¹⁵, opta per fer desaparèixer la imatge femenina i el subtítol “woman in the arab world” i utilitza una imatge d'un terreny àrid que el lector pot relacionar amb el territori àrab, però clarament hi ha una intenció de desfer-se del prejudici occidental respecte la dona i els països àrabs.

Sobre les portades de les edicions publicades a Espanya¹⁶ també es fa ús d'una imatge d'una dona amb *niqāb* a l'edició de *Mujer en punto cero*¹⁷ de 2017, en canvi la versió en català¹⁸ opta per un dibuix de la part superior del rostre de la dona on no s'acaba d'entreveure si porta *hijāb* o no. La resta de portades no mostren una imatge clarament orientalista, a les obres autobiogràfiques *Memòries d'una doctora*¹⁹ i *La hija de Isis*²⁰ hi apareix una imatge de Nawāl al-Saḍāwī. A les portades de la mateixa obra *La cançó circular*²¹ que en castellà rep el títol de *Las lágrimas de Hamida*²² veiem com tampoc coincideixen en l'elecció de l'estil de la portada. Mentre l'Editorial Martinez utilitza la imatge d'un infant –que no queda clar si és nen o nena, jugant amb la mateixa ambigüitat del sexe del personatge protagonista, que ho fa l'autora— l'editorial Proa escull una imatge d'uns llavis i a sobre s'hi veu escrit en àrab una frase que conté la paraula الشكوى (queixa).

De les portades de publicacions en anglès les més orientalistes són la de *The Hidden Face of Eve*²³ i la de *Zeina*²⁴, tot i que hi ha diferència entre elles. No és comparable l'elecció de la imatge de la primera amb l'elecció dels elements ‘orientalitzants’ de la segona. La resta de portades es mantenen en un to bastant neutral, optant per tons foscos majoritàriament i coincideixen, com en el cas de les espanyoles en

¹³ Portada n°2

¹⁴ Portada n°1

¹⁵ Portada n°3

¹⁶ Veure Apèndix p.34

¹⁷ Portada n°11

¹⁸ Portada n°12

¹⁹ Portada n°16

²⁰ Portada n°23

²¹ Portada n°19

²² Portada n°18

²³ Portada n°2

²⁴ Portada n°8

escollir una imatge de l'escriptora per a les obres de les seves memòries. Crec que és important destacar positivament l'elecció de la imatge de *Memoirs of a woman doctor*²⁵ per part de l'editorial californiana City Lights, però també és interessant fer-ne una segona lectura comparant-la amb l'elecció de les imatges de dones amb la cara coberta per a altres novel·les, ja que veiem com es perpetua el concepte en el qual una dona doctora s'assembla més a la concepció d'una dona occidental, mentre que una dona que pateix abusos s'associa amb la imatge orientalista d'una dona àrab.

²⁵ Portada nº7

Conclusions

Les polítiques de localització van marcar clarament la recepció de Nawāl al-Saʿdāwī a Anglaterra i als Estats Units. Com hem pogut comprovar les seves obres traduïdes i publicades a Espanya provenen majoritàriament de les traduccions angleses, per tant és evident que la recepció de Nawāl al-Saʿdāwī i de les seves obres a Espanya és una conseqüència directa de la recepció que va tenir a aquests països. També podem observar que les traduccions publicades al català són subsidiàries del castellà, per tant, alhora ho són de les traduccions angleses.

A més a més, hem vist com la premsa seguia la mateixa conducta a l'hora de referir-se a l'autora com a "la màxima representant del feminisme àrab". Aquesta categorització és problemàtica perquè si reconeixem a Nawāl al-Saʿdāwī com a l'única feminista àrab, contribuïm a la invisibilització de moltes altres dones àrabs feministes que òbviament existeixen. Aquesta "invisibilització de l'altre" que sorgeix d'escollir una persona com a representant d'un *tot*, sovint més complex del que es creu, és una tendència que veiem encara en moltes tertúlies televisives i que sempre és problemàtica. En el cas de Nawāl al-Saʿdāwī i el feminisme àrab entra en conflicte quan se l'anomena màxima representant d'aquest moviment, perquè en el cas de ser així, què fa a Nawāl al-Saʿdāwī més feminista que les altres dones feministes àrabs? Sembla que per a la premsa i crítica occidental només ha sigut suficient respondre als seus idearis occidentals establerts sobre la dona àrab.

Que al-Saʿdāwī ha sigut còmplice d'aquesta creació del seu propi personatge és evident, però quins han pogut ser els motius que l'han fet partícip? Els interessos editorials han sigut un motor fort en aquesta elaboració, també cal parar i reflexionar fins a quin punt un autor o autora té poder de decisió en segons quins aspectes de la publicació del seu llibre. Si Nawāl al-Saʿdāwī s'hagués oposat des d'un principi, segurament, mai hauria arribat a ser tan coneguda mundialment. Potser va prioritzar l'arribada del seu missatge fora dels països àrabs per sobre de qualsevol modificació del seu llibre, ara bé, el que sembla que no va tenir en compte és que acceptar segons quins canvis faria que el seu missatge arribés tergiversat. No hem de passar per alt que també durant les seves estades als Estats Units va tenir l'oportunitat de fer contactes i donar-se a conèixer, cosa que de ben segur va ser beneficiosa per a la creació del seu personatge.

En la crítica a Nawāl al-Saʿdāwī no hem de passar per alt sentiments com l'enveja. L'escriptora va destacar per sobre de les seves companyes i dels seus companys i les editorials angleses i estatunidenques van fer d'ella l'ideal occidental de la dona àrab. La manera en com s'ha conegut Nawāl al-Saʿdāwī a la resta del món és discutible, però el fet que despuntés i se la reconegués com a escriptora va despertar enveja entre escriptors egipcis, alguns van optar per manifestar-ho públicament i escriure fortes crítiques cap a al-Saʿdāwī. El cert, però, és que mai ha sigut una més dins del centre literari egipci.

D'entre la seva extensa producció literària no es pot negar que llibres com *Al-Wajh al-ʿārī lil-mar`a al-ʿarabīyya* (*La cara nua de la dona àrab*), *Al-Mar`a wa al-jīns* (*La dona i el sexe*) o *Al-Mar`a wa al-širaʿ al-nafsī* (*La dona i el conflicte psicològic*), van tenir un impacte sociològic en els països àrabs i això els hi atorga un gran valor. Però, quin impacte han tingut els seus llibres a Espanya? Tot i que van tenir un gran ressò, sembla que el que va tenir més rebombori va ser la mateixa polèmica sorgida arrel de què es als seus llibres deia i del personatge que no pas el missatge en si, que a vegades dona la impressió que ja es donava per sabut dins la cultura occidental. El públic, condicionat per les polítiques de localització i els canvis editorials, va rebre les obres d'al-Saʿdāwī com una confirmació dels seus propis prejudicis i no pas com un testimoni nou. Pel que fa a la forma, o a la qualitat narrativa d' al-Saʿdāwī és un tema del qual s'evita parlar, les ressenyes fetes en castellà i en català passen per alt aquest aspecte de l'obra, segurament perquè la seva manera de narrar no és el punt fort de l'obra.

Sens dubte aquest és un camp molt extens i seria molt interessant veure si el cas de Nawāl al-Saʿdāwī és extensible al de altres autores i autors àrabs. Un altre plantejament del qual segurament també en trauríem informació de valor seria veure per què no s'han traduït o –si s'ha fet—no han tingut el mateix èxit obres com la ja esmentada *Al-bāb al-maftuḥ* (*La porta oberta*) de Latīfa al-Zayyāt. Crida l'atenció la informació que se'n pot extreure de l'estudi de què i per què es publica a occident quan prové de països àrabs.

Crec que ara les editorials han d'optar per actuar de manera conscient i comptar amb especialistes quan es vol tirar endavant amb una publicació d'origen àrab –en aquest cas— ja que si quan es tradueix una obra, un dels objectius principals és fer arribar al públic una versió el més fidel a la realitat possible, s'obtindran millors resultats si es tractés d'una traducció directa que no pas d'una indirecta.

Bibliografía

AMIREH, Amal (2000) "Framing Nawal El Saadawi: Arab Feminism in a Transitional World"

Signs: Journal of Women in Culture and Society, vol. 26, no. 1, p. 215-249

BARREDA, Javier (2012) "Origen, evolución y caída del régimen de Mubarak" *Sociología*

historica. Nº1, p.109-155

_____ (2015) *Expresión, representación y participación políticas en Egipto bajo el mandato de Hosni Mubarak*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid

BLAIN, Virginia, CLEMENTS, Patricia, GRUNDY, Isobel (1990) *Feminist Companion to Literature in English: Women Writers from the Middle Ages to the Present*. Yale University Press

CAMERA D'AFFLITTO, Isabella (2020) *Breve historia de la literatura árabe contemporánea*. Madrid: Editorial Verbum

GORNICK, Vivian (1982) "About the Mutilated Half" *New York Times*, 14 de març, sec.7,3

GRAHAM-BROWN, Sarah "Arab Women and Western Feminism: An Interview with Nawal El Saadawi" (1980). *Race and Class* 22(2) p.175-182

JAUQUEMOND, Richard (2003) *Entre scribes et écrivains: le champ littéraire dans l'Égypte contemporaine*. Paris: Sindbad p. 220-225

MÁNTARAS, Victoria (2013) "Balance del gobierno de Mohamed Mursi: Desde las elecciones libres al Golpe de Estado que lo destituyó" *Anuario en Relaciones Internacionales 2013*. Instituto de Relaciones Internacionales. Departamento de África. p.2-5

MARTÍN MUÑOZ, Gema (1993) "El Egipto de Nasser" *Cuaderno del mundo actual*, vol. 24. Madrid: Grupo 16

_____ (2001) "Occidente y los islamistas. Las razones políticas del conflicto" *Claves de razón práctica*. Nº 117, p. 24-33

PARADELA, Nieves (2015) "El feminismo árabe y su lucha por los derechos de la mujer" *Feminismo/s* 26 p.17-29

PATEL, Abdulrazzak (2013) *The Arab Nahdah: The making of the Intellectual and Humanist Movement* Series: Edinburgh Studies in Modern Arabic Literature
Edinburgh University Press

RUIZ DE ALMODÓVAR SEL, Caridad (1989) *Historia del movimiento feminista egipcio*. Granada:
Universidad de Granada

SADIG AL-ALI, Nadje (1994) *Gender Writing/Writing Gender. The Representation of Women in a Selection of Modern Egyptian Literature*, El Caire: AUC Press p.115

SAIZ MUÑOZ, Guadalupe (2006) “Visión panoràmica de la literatura femenina àrabe en el siglo XX” en *Maestro y sabio: Homenaje al profesor Juan Jiménez Fernandez* p.261-290

Obres de Nawāl al-Sa‘dāwī

AL-SA‘DĀWĪ, Nawāl (1980) *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World*
Traducció de Sherif Hetata. London: Bloomsbury Publishing

_____ (2001) *Memoirs of a Woman Doctor: A Novel* Traducció de Catherine
Cobham. Monroe: City Lights Books

_____ (2007) *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World* Segona
edició. Traducció de Sherif Hetata. London: Bloomsbury Publishing

_____ (2011) *Zeina* London: Saqi Books

_____ (2015) *Women at Point Zero* Traducció de Sherif Hetata London:
Bloomsbury Publishing

_____ (2016) *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World* Tercera
edició. Traducció de Sherif Hetata. London: Bloomsbury Publishing

_____ (2018) *A Daughter of Isis: The Early Life of Nawal El Saadawi*
Traducció de Sherif Hetata London: Bloomsbury Publishing

- _____ (2020) *Memoirs from the Women's Prison* Traducció de Marilyn Booth London: Bloomsbury Publishing
- _____ (2020b) *The Fall of the Imam* London: Saqi Books
- _____ (1989) *Mujer en punto cero* Traducció de Patrocinio López Herrada. Madrid: Ediciones Tat
- _____ (1991) *La cara desnuda de la mujer árabe* Traducció de Mª Luisa Fuentes. Madrid: Horas y horas la editorial.
- _____ (1995) *La caída del iman* Traducció de Adelaida R. Gómez. Barcelona: Seix Barral
- _____ (1994) *Mujer en punto cero* Traducció de Mireia Bofill. Madrid: Horas y horas, la editorial
- _____ (1995) *Memorias de la cárcel de mujeres* Traducció de María Corniero Fernández. Madrid: Horas y horas, la editorial
- _____ (1998) *La dona que buscava* Traducció d'Agustí Balaguer. Barcelona: Proa
- _____ (1999) *Las lágrimas de Hamida* Traducció de Núria Pujol i Valls. Barcelona: Ediciones Martínez
- _____ (1999b) *La cançó circular* Traducció de Nèstor Uría i Lopez. Barcelona: Proa
- _____ (1999c) *La mujer que buscaba* Traducció d'Alejandra Devoto. Barcelona: Planeta DeAgostini

_____ (2002) *Prueba de fuego* Traducció de Patricia Nunes. Barcelona:
Ediciones del Bronce

_____ (2003) *La Hija de Isis* Traducció de Patricia Nunes. Barcelona:
Ediciones del bronce

_____ (2005) *Memorias de una joven doctora* Traducció de Montse Roca.
Barcelona: Lumen

_____ (2006) *Memòries d'una doctora* Traducció de Montserrat Vancells.
Barcelona: Edicions de l'Albí

_____ (2017) *La cara oculta de Eva* La mujer en los países árabes. Traducció
de Mª Luisa Fuentes i Noemí Fierro Bandera Madrid: Kailas

_____ (2017b) *Dona al punt zero* Traducció de Anna Turró i Armengol i
Margarita Castells i Criballés. Barcelona: Angle

Webgrafia

El País (Madrid Ed. Impresa) 31/7/1985, p.21. Disponible a
<http://hemerotecadigital.bne.es/details.vm?o=&w=nawal&f=text&t=%2Bcreation&l=600&l=700&view=&lang=es&s=207> [consultat 01/06/21]

“La feria del Libro Feminista se inaugura en Barcelona con una notable presencia internacional” *El País* 20/6/1990. Disponible a:
https://elpais.com/diario/1990/06/20/cultura/645832803_850215.html [consultat 01/06/21]

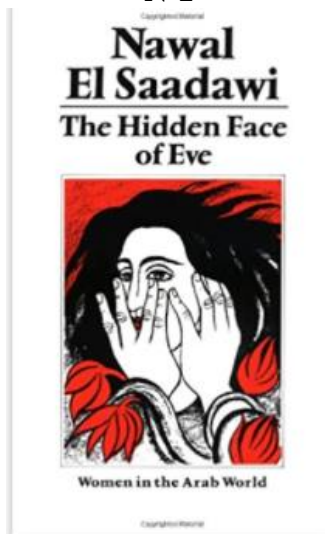
“Nawal El Saadawi edita su última novela en catalán y en castellano” María Asunción Guardia *La Vanguardia* 30/10/1998. Disponible a:
<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2004/04/04/pagina-44/34618177/pdf.html?search=nawal> [consultat 01/06/21]

“Odisea contra el integrismo” Xavi Ayén *La Vanguardia* 1/5/2002. Disponible a:
<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2004/04/04/pagina-29/33975504/pdf.html?search=nawal> [consultat 01/06/21]

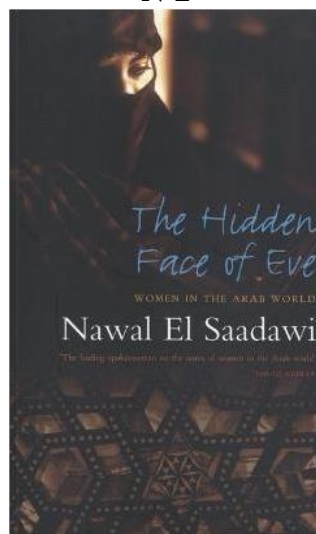
APÈNDIX

Imatges d'algunes de les portades de les publicacions de Nawāl al-Saʿdāwī a Anglaterra i Estats Units

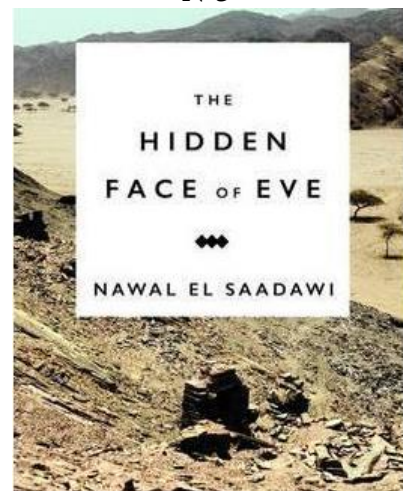
Nº1

Nº2

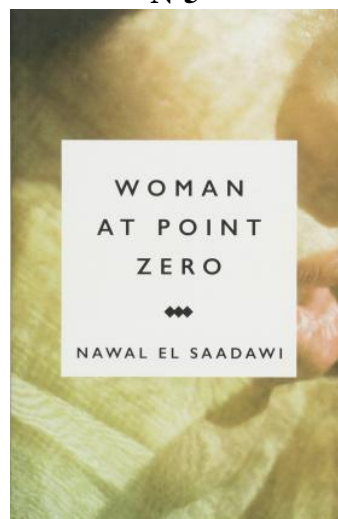
Nº3

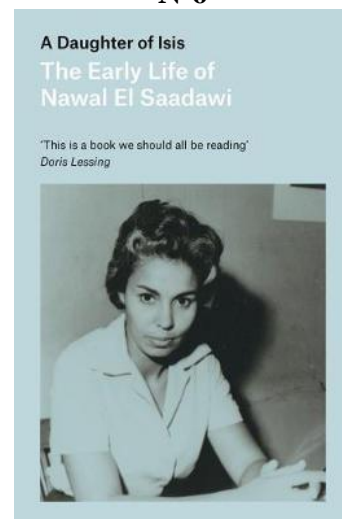
Nº4

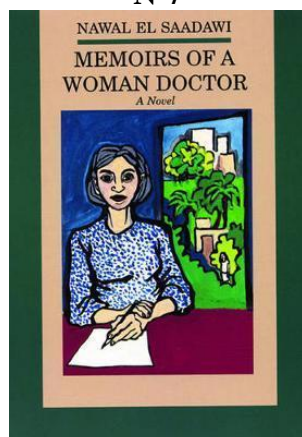
Nº5

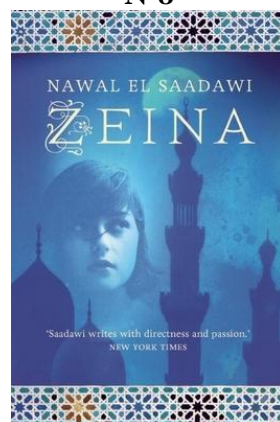
Nº6

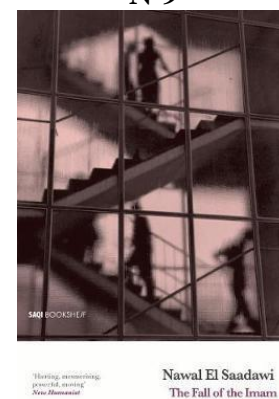
Nº7

Nº8

Nº9

Imatges d'algunes de les portades de les publicacions de Nawāl al-Saʿdāwī a Espanya

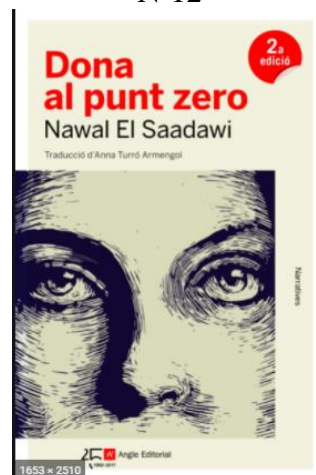
Nº10

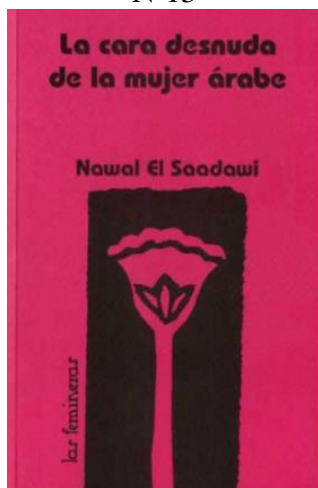
Nº11

Nº12

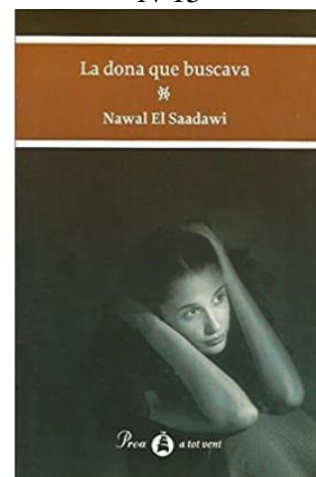
Nº13

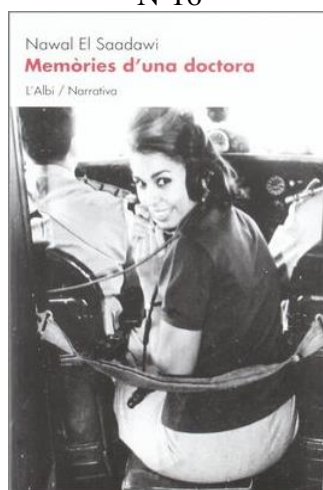
Nº14

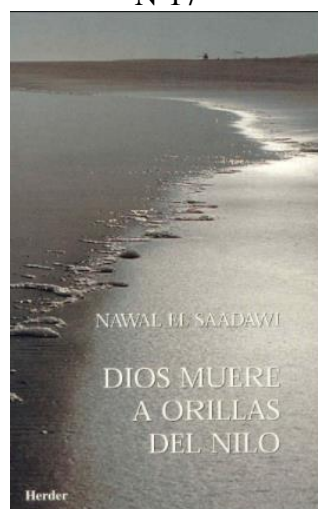
Nº15

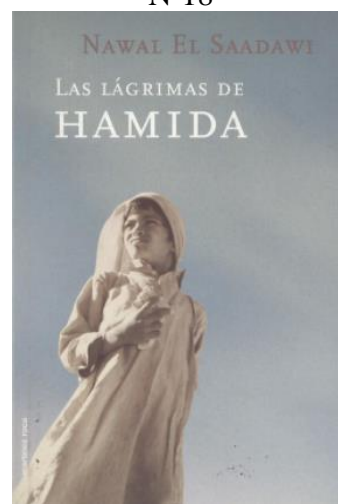
Nº16

Nº17

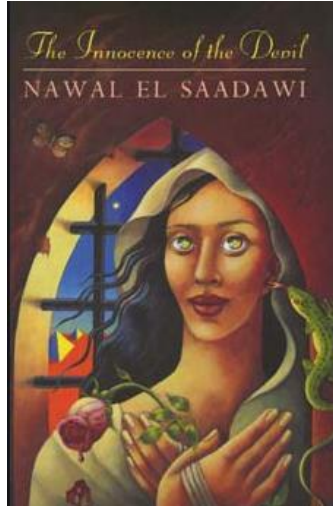
Nº18

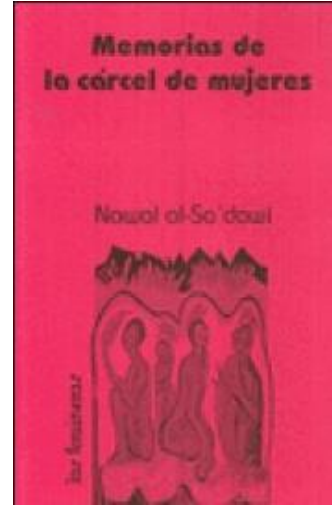
Nº19

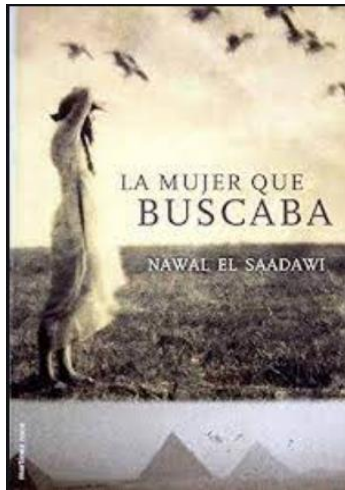
Nº20

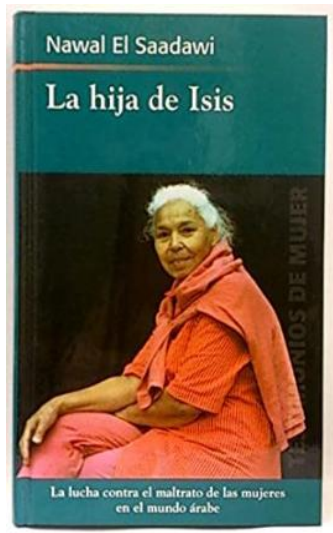
Nº21

Nº22

Nº23

Declaració d'autoria

Amb aquest escrit declaro que soc l'autor/autora original d'aquest treball i que no he emprat per a la seva elaboració cap altra font, incloses fonts d'Internet i altres mitjans electrònics, a part de les indicades. En el treball he assenyalat com a tals totes les citacions, literals o de contingut, que procedeixen d'altres obres. Tinc coneixement que d'altra manera, i segons el que s'indica a l'article 18 del capítol 5 de les Normes reguladores de l'avaluació i de la qualificació dels aprenentatges de la UB, l'avaluació comporta la qualificació de "Suspens".

Barcelona, a 17 de juny de 2021

Signatura: